

de lage landen

NEDERLANDS IS EEN WERKWOORD

WAAROM HET DEBAT OVER ONZE TAAL NOOIT STILVALT

VL2NL: ONZE SAMENWERKING ONDER DE LOEP

VRIJMETSSELARIJ IN NOORD EN ZUID

DE BRIEFSCHRIJVENDE VROUWEN VAN VERMEER

+60
PAGINA'S
BOEKEN &
LITERAATUUR

de lage landen

CONTEXT BIJ CULTUUR IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

FEBRUARI 2023

66STE JAARGANG

FEBRUARI / MEI / AUGUSTUS / NOVEMBER

8 **WERKPLAATS VLZNL**

HENDRIK TRATSAERT

10

UITGELICHT

NEDERLANDS IS EEN WERKWOORD

10 **HET NEDERLANDS
IN FEITEN EN CIJFERS**

MIET OOMS

12 **WAAROM WE HET NOOIT EENS
WORDEN OVER HET NEDERLANDS**

MARC VAN OOSTENDORP

20 **PLEIDOOI VOOR EEN NEERLANDISTIEK
ZONDER CENTRUM**

GEERT BUELENS

26 **DE AUTEUR EN HUN ARTIKEL**

Waarom het laatste woord over
gender en taal nog niet is gezegd

MIET OOMS

32 **EEN ACCENT IN HET NEDERLANDS?
MAAKT NIETS UIT**

CHRISTOPHER JOBY

38 **MILLENNIALS EN GENERATIE Z
DOEN HET MET DIGI-TAAL**

LIEKE VERHEIJEN

42 **VERENGELSING? JA, MAAR MET MATE**

LODE DELPUTTE

50 **EEN KWESTIE VAN BEWUSTWORDING**

Taalvariatie in de internationale
neerlandistiek

INGRID GLORIE

MAATSCHAPPIJ

56 **PFAS IN DE SCHELDE: CONFLICTSTOF GENOEG, MAAR LIEVER GEEN RUZIE**

TOMAS VANHESTE

62 **DE HAL WAARIN WE ALLEMAAL SCHAATSEN**

MARJAN SLOB

72 **OPGROEIEN IN EEN POLDERKASBA**

Generatie 9/11 van Lotfi El Hamidi

MOHAMED OUAAMARI (RECENSIE)

74 **HET WATER BLIJFT DIEP TUSSEN NEDERLAND EN DE CARIBISCHE EILANDEN**

ERIC MIJTS (RECENSIE)

GESCHIEDENIS

78 **HET UITGEVAAGDE PROTESTANTSE VERLEDEN VAN ANTWERPEN**

GUIDO MARNEF

86 **TWEE BENEN VAN DEZELFDE PASSER: VRIJMETSELARIJ IN BELGIË EN NEDERLAND**

JOZEF ASSELBERGH

94 **DE BESTE STAD OP AARDE**

Willem Otterspeer schrijft nog één keer over Leiden en zijn universiteit

GUIDO VANHEESWYCK (RECENSIE)

97 **DE NSB TUSSEN 1936 EN 1940: ALMAAR MEER GEÏSOLEERD, ALMAAR RADICALER**

BRUNO DE WEVER (RECENSIE)

100

136

KUNST

100 POST VAN JOHANNES VERMEER

GERDIEN VERSCHOOR

108 KWARK EN CROISSANTS OP DE SET

Vlaams-Nederlandse samenwerking bij tv-series

KARIN WOLFS

116 DE HOOPVOLLE DROEFENIS VAN MAAIKE OUBOTER

DIRK STEENHAUT

122 LANTERFANTERS, HEMELBESTORMERS EN TITAANTJES

Het teksttheater van Hof van Eede

LIESBETH D'HOKER

130 DE KNIPOGEN IN DE CONFLICTKOMEDIES VAN GEORGE & ERAN

JOS NIJHOF

136 TERUG? NEE VERDER

De biografie van Theo van Doesburg

BART VAN DER STRAETEN (RECENSIE)

139 DIENEN IS OOK EEN KUNST

Jean Blaute blikt terug op zijn rijke muzikale carrière

DIRK STEENHAUT (RECENSIE)

LITERATUUR

**142 WIE GOED KAN LEZEN,
IS MINDER BANG VOOR
DE WERELD**

Ellen Deckwitz over haar
gidsfunctie in de poëzie

ANNE VAN DEN DOOL

146 KLEUR BEKENNEN

De Indische letteren
in postkoloniaal perspectief

REINIER SALVERDA

**158 GEVALLEN OMDAT
ZE WILDE, OMDAT
ZE KON, VLIEGEN**

Zij. van Maaïke Neuville

LIESBETH D'HOKER (RECENSIE)

**161 RONKEND, DUISTER
FAMILIE-EPOS UIT HET ONLAND**

De beesten

van Gijs Wilbrink

DIRK VANDENBERGHE (RECENSIE)

163 VERDWIJNEN TUSSEN DE REGELS

Kleine haperende vluchten

van Femke Brockhus

LISE DELABIE (RECENSIE)

**165 DE OPSTAND VAN MENSEN
ZOALS IK**

Overal zit mens

van Yves Petry

MAARTEN DESSING (RECENSIE)

LITERATUUR

167 LITERAIR FIETSERSGEDRAG

Man zonder rijbewijs
van Oek de Jong

DAAN STOFFELSEN (RECENSIE)

**170 VAN DROMEN GENEEST
DE WERELD NOOIT**

Het einde van alle straten
van Frank Vande Veire

LAURENT DE MAERTELAER (RECENSIE)

**172 VOOR ALTIJD EEN BUITENSTAANDER, NET
ALS HAAR PERSONAGES**

Het levensverhaal van de vaak
'herontdekte' Dola de Jong

ALEID TRUIJENS (RECENSIE)

174 ANTIREISLITERATUUR

Braziliaanse brieven
van August Willemsen

PETER DAERDEN (RECENSIE)

178 HERINNEREN IS AAN TE LEREN

Twee bundels van Iduna Paalman

LISA ROOIJACKERS (RECENSIE)

Lees meer op
www.de-lage-landen.com

DERBY DER LAGE LANDEN

- 180 EEN STEM DIE GLINSTERT
ALS ZILVERPAPIER**
Plooi van Babeth Fonchie Fotchind
TIJL NUYTS (RECENSIE)
- 184 HET WAK**
Willem Jan Otten
is vijftig jaar dichter
PIET GERBRANDY (RECENSIE)

- 186 STADSE DUISTERNIS**
AAFKE ROMEIJN
- 187 DE MEISJES MET HET GORDIJN**
HERR SEELE
-

- 188 MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER**
- 190 COLOFON**
- 191 STEUN & MECENAAT**

WERKPLAATS VL↔NL

De Staat van het Nederlands: op de redactie begonnen wij aan de gesprekken over ons nieuwe uitgelichte dossier, met focus op onze taal, in de vaste overtuiging dat we daar wel eens een foto van zouden nemen. Wij zouden die dan publiceren in afgewogen artikelen die tonen hoe “het Nederlands” er vandaag voorstaat.

Het resultaat, zo blijkt uit dit nummer, is geen foto maar een bewegend beeld. Het Nederlands is levende materie die nooit stilstaat en waarover voortdurend discussies aan de gang zijn. Het lijkt een beetje op zo’n echtpaar dat bij elkaar blijft zolang er geruzied wordt (gesteld dat er in het Nederlands maar twee partijen zouden zijn, in de feiten zijn het er natuurlijk meer).

In het openingsartikel schetst Marc van Oostendorp omstandig en precies waarom de 24 miljoen moedertaalsprekers van onze taal het nooit eens zullen worden over het Nederlands. Het wordt een “pluricentrische” taal genoemd, maar wat is dat dan? Zeker niet wat bijvoorbeeld in Frankrijk al sinds eeuwen en dag als norm geldt onder de noemer *la francophonie*. Daar rekent het centralistisch denkende Frankrijk ook de overzeese gebieden bij (*les outre-mers*), ex-kolonies inbegrepen, terwijl Parijs, het Jakobijnse middelpunt, beslist. Het heeft zijn voordelen, maar zo werkt het hier dus duidelijk niet.

Toch lijkt in Vlaanderen de benadering van het begrip standaardtaal in de geest sterk naar Frans voorbeeld gemodelleerd. Anders gezegd: de taal geeft vorm aan de cultuur en bestaat uit regels die je vastlegt. Van Oostendorp merkt terecht op dat die houding veel te maken heeft met de lange, woelige voorgeschiedenis van taalemancipatie. In Vlaanderen moest men het Nederlands als gemeenschappelijke taal gedurende ettelijke decennia bevechten op een veelvoud van dialecten en op het Frans als officiële taal van de natiestaat België. Heel anders is de benadering in Nederland. Uit alles blijkt dat men er taal als iets instrumenteels, iets organisch ziet en beleeft. Er moet niet te veel vastgelegd worden, taal leeft, taal evolueert. Het is een vanzelfsprekend gebruiksvoorwerp. Stijl en esthetiek komen later wel, als mogelijk bijproduct.

Er is dus een reëel spanningsveld tussen de fundi’s en de realo’s. De Vlaming hunkert naar het ideaal van de standaardtaal, de Nederlander leeft zonder omkijken met de verschillen. Tussen die zienswijzen moet de consensus vallen als men het gemeenschappelijk wil houden. Onder meer om die redenen dicht Geert Buelens een wereldwijde, op Franse leest geschoeide “neerlandofonie” weinig kans toe. Onomwonden noemt hij zijn stuk “een pleidooi voor een neerlandistiek zonder centrum”. Hele-

Vlaams-Nederlandse samenwerking is een oefening in het zoeken naar gedeelde grond

maal op het ritme van deze tijd refereert hij aan Édouard Glissant, de visionaire filosoof en bedenker van de “archipelgedachte”, vermits wij toch met zijn allen door water verbonden zijn: gelijk, gemengd en creoliserend. Anno 2023 klinkt het minder vergezocht dan toen het begrip in de vorige eeuw werd gelanceerd.

Ons taaldossier ‘Nederlands is een werkwoord’ omvat in totaal zeven stemmen die een actueel aspect van onze taal beschrijven en in context plaatsen: van jongeren en digi-taal via het wel en wee van de groeiende verengelsing tot een Britse neerlandicus die zich telkens aangesproken weet op zijn accent, en die deze opmerkingen pareert in het belang van elke nieuwkomer.

Het mag duidelijk zijn: er gedijen zoveel soorten Nederlands dat het zoeken wordt naar vormen van gemeenschappelijkheid, naar gemene grond, *common ground*, om te delen en verder af te spreken.

Taal is maar een van de vele aspecten die Vlaanderen en Nederland binden. Een reden te meer om met *de lage landen* de gloednieuwe rubriek VL↔NL te lanceren: daarin gaan we na wat ons precies bindt en waar wij samenwerken. Waar vinden deze natuurlijke bondgenoten elkaar, in welke domeinen, hoe? Deze kroniek van de Vlaams-Nederlandse samenwerking zoekt bewust het terrein op van maatschappij, politiek, economie, cultuur, taal en onderwijs, en houdt die onderwerpen tegen het licht in een gestage online berichtgeving tussen bespiegeling en signalement in, van essay tot opinieartikel. Wij halen er de treffers en de missers uit, de goede voorbeelden en de pijnpunten.

In dit nummer tref je alvast twee voorbeeldstukken aan: over vervuiler PFAS als conflictstof in een rivier die niet ophoudt bij de grens, en over de Vlaams-Nederlandse film- en televisiesector die elkaar steeds meer vindt en de grens doelbewust oversteekt. Zoals wij ter lancering van de kroniek in *NRC* en *De Standaard* van 31 januari 2023 schreven: “De Vlaams-Nederlandse samenwerking is geopolitiek in pocketformaat, een oefening in het zoeken naar gemeenschappelijke grond met anderen met wie we min of meer een taal delen maar met wie we toch in menig opricht menen te verschillen.”

Dat heet dan een uitdaging van formaat. In de werkplaats VL↔NL wordt in elk geval luid getimmerd, meestal zingend, een enkele keer onder gesmoord gevloek.

HET NEDERLANDS IN FEITEN EN CIJFERS

SPREKERS

- > 24 miljoen moedertaalsprekers
 - > 17 miljoen in Nederland
 - > 6,5 miljoen in België *
 - > 400.000 in Suriname
- > 8 miljoen NT2/NVT
 - * +/- 85.000 in Brussel, de rest voornamelijk in Vlaanderen
- > Moedertaalsprekers grote buurtalen
 - > Engels: 375 miljoen
 - > Duits: 100 miljoen
 - > Frans: 80 miljoen
- > Moedertaalsprekers kleinere verwante talen
 - > Fries: 350.000
 - > Deens: 5,5 miljoen
 - > Afrikaans: 7,2 miljoen

PLAATS OP RANGLIJSTEN

- > Europese Unie: nr. 8 van de 24 *
 - > Wereld: nr. 62 van de circa 7.000
 - > Internet: nr. 12
- * Na Engels, Duits, Frans, Italiaans, Spaans, Pools en Roemeens

OFFICIËLE TAAL

- > Nederland
- > België (Vlaanderen en Brussel)
- > Suriname
- > Aruba
- > Curaçao
- > Sint-Maarten
- > Unie van Zuid-Amerikaanse naties (UZAN, sinds 2008 via Suriname)

AANWEZIG, GEEN OFFICIËLE TAAL

- > Frans-Vlaanderen (noordoosten van Frankrijk)
- > Indonesië (vooral ouderen)
- > Oude migrantengemeenschappen in de VS, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland

NATIONALE VARIËTEITEN

- > Belgisch-Nederlands
- > Caraïbisch-Nederlands
- > Nederlands-Nederlands
- > Surinaams-Nederlands

GROTE DIALECTGROEPEN

- > Fries
- > Nedersaksisch
- > Hollands
- > Utrechts
- > Brabants
- > Zeeuws
- > Vlaams
- > Limburgs

ERKENDE REGIONALE TALEN

NEDERLAND

- > Fries: officiële taal sinds 1956 plus erkenning volgens het Europees Handvest voor Minderheidstalen (EHM), deel III
- > Limburgs en Nedersaksisch: erkenning volgens EHM, deel II
- > Jiddisch en Romani-Sinti: erkenning volgens EHM, deel II, non-territoriale talen
- > Nederlandse Gebarentaal: officiële taal sinds 2021
- > Papiaments en Engels op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba

BELGIË *

- > Vlaamse Gebarentaal: officiële taal sinds 2006
- > Frans-Belgische Gebarentaal: officiële taal sinds 2003
- > Regionale talen Waals, Lotharings, Picardisch, Luxemburgs en Champenois (erkend in Wallonië, in de praktijk nog amper sprekers)

* België heeft het Europees Handvest voor Minderheidstalen niet ondertekend

NEDERLANDS

IN HET BUITENLAND:

HOGER ONDERWIJS*

- > 130 universiteiten
- > 40 landen
- > 500 docenten
- > 14.000 studenten

* Geen cijfers van privéscholen voor expats, avondopleidingen, taalcursussen...

LANDEN MET HOOGSTE AANTAL

OPLEIDINGEN EN STUDENTEN

NEDERLANDS *

- > Zuid-Afrika
- > Duitsland
- > Indonesië
- > Frankrijk
- > Verenigde Staten
- > Spanje
- > Polen
- > Tsjechië
- > Italië
- > Hongarije

* Cijfers uit 2017

Informatie verzameld door Miet Ooms. Zie onze website voor een uitgebreide versie, inclusief tijdlijn met belangrijke data en gebeurtenissen.

DE AUTEUR EN HUN ARTIKEL

Waarom het laatste woord over gender en taal nog niet is gezegd

De Taalunie publiceerde in augustus 2022 een set taaladviezen over genderbewust taalgebruik. Daarmee speelt ze in op een toestroom van vragen bij de taaladviesdiensten: vragen over voornaamwoorden, maar ook over kwesties die al veel langer leven, zoals vrouwelijke functie- en beroepsnamen en ‘neutrale’ aansprekingen in e-mails en brieven. Wat we nu genderinclusieve taal noemen is dus geen nieuw fenomeen, maar er is wel een extra laag bij gekomen. Waar staan we in 2023?

MIET OOMS

Een vraag die meteen opkomt: is het nu sekse of gender? Tot een paar jaar geleden konden toiletten, opvoeding, kleren en speelgoed zowel *sekseneutraal* als *genderneutraal* zijn. Die termen werden vaak door elkaar gebruikt. Ook de Taalunie noemde functie-namen als *arts*, *ingenieur*, *minister* in vroegere taaladviezen sekseneutraal. In 2016 stelde Van Dale-hoofdredacteur Ton den Boon in *Trouw* vast dat de term *genderneutraal* aan het opkomen was. Sekse en gender zijn immers niet helemaal hetzelfde: sekse verwijst naar biologische kenmerken, gender naar je identiteit. Die laatste kan mannelijk of vrouwelijk zijn, maar ook fluïde of non-binair. Sindsdien is *genderneutraal* dus aan een steile opmars bezig, ten koste van *sekseneutraal*. Ook in de nieuwe adviezen van de Taalunie heeft de term plaats moeten ruimen. Niet voor *genderneutraal*, maar voor *genderbewust*. En daar heeft de Taalunie een goede reden voor.

Karen Deschamps, lid van de werkgroep die Taalunie hierover samenbracht: “De taal- en genderspecialisten in onze werkgroep hebben niet alleen het verschil tussen gender en sekse geduid, ze realiseerden zich ook dat taal in de praktijk gewoon zelden neutraal is. Daarom vonden we ook de term *genderneutraal* niet geschikt.”

VRIJ, DIVERS OF INCLUSIEF?

Genderneutraal is de term die het gebruikelijkst is in de media, gevolgd door *genderinclusief* en *genderdivers*. Hier en daar lezen we ook *gendervrij*, *gendergelijk*, *gendergevoelig* en *gendersensitief*. Allemaal hetzelfde, of toch niet helemaal? Taalkundige Vivien Was-

De nood aan een voornaamwoord voor wie zich niet herkent in de traditionele man-vrouwverdeling is eerder een maatschappelijke dan een taalkundige kwestie

zink neemt de drie belangrijkste onder de loep in haar boek *Dat mag je óók al niet meer zeggen* (2022).

Genderneutraal betekent dat er in de taal geen onderscheid gemaakt wordt tussen de verschillende seksen. Zo zie je aan een woord als *arts* niet of het over een man of vrouw gaat en kan het voornaamwoord *die* verwijzen naar alle mogelijke genders. Maar niet iedereen kan zich daarin vinden. Volgens Nadia Hanssens, adviseur Diversiteit & Inclusie bij de Vlaamse openbare omroep, is taal nooit echt genderneutraal. Daarom kiest ze, afhankelijk van de context, liever voor *genderbewust* of *genderinclusief*.

Genderinclusief geeft aan dat alle genders zich in de communicatie gezien, gehoord en erkend moeten voelen. De genders zijn dus niet onzichtbaar, maar horen er allemaal bij. Met het bijna-synoniem *genderdivers*, dat vooral gebruikt wordt om groepen mensen te beschrijven, benadruk je extra dat alle genders welkom zijn, hoe divers ook.

Genderbewust is de term die Taaladvies.net hanteert. Volgens de website houdt dat in “dat men weloverwogen taalkundige keuzes maakt om ervoor te zorgen dat alle genders zich individueel of als groep kunnen herkennen in een formulering en zich gerespecteerd voelen”. *Genderinclusieve* taal is dus het resultaat van *genderbewuste* taalkeuzes.

HET VROUWELIJKE BEROEP

De zoektocht naar genderneutrale/genderinclusieve taal is al begonnen in de jaren 1970. In 1981 publiceert het tijdschrift *Onze Taal* een artikel over de vraag of genderneutrale functie- en beroepsnamen een goed idee zijn en of die überhaupt wel bestaan. Sindsdien zijn de vragen hierover vaste prik voor elke taaladviseur. Grosso modo zijn er twee standpunten. Ze vertrekken van hetzelfde feministische uitgangspunt, maar

leiden tot tegengestelde conclusies.

Standpunt één: wanneer er een vrouwelijke variant bestaat van een functietitel of beroepsaanduiding, gebruiken we die ook als we het over vrouwen hebben. Op die manier laten we zien dat die beroepen ook door vrouwen (kunnen) worden uitgeoefend en leren jonge meisjes dat die beroepen ook voor hen zijn weggelegd. We hebben het dus over een *schrijfster*, een *brandweervrouw*, een *advocate*.

Standpunt twee: we kiezen zo veel mogelijk voor neutrale beroepsaanduidingen en vermijden de varianten die een duidelijk mannelijke of vrouwelijke uitgang hebben. Om een beroep uit te oefenen doet je gender er doorgaans niet toe en hoeft het dus ook niet benoemd te worden. We zeggen dus *arts*, *auteur*, *verpleegkundige*.

Geen van deze tactieken is feilloos. Zo zijn er niet altijd genderneutrale versies beschikbaar, bijvoorbeeld voor *brandweerman/brandweervrouw*. Sommige als neutraal beschouwde termen roepen in de praktijk eerder mannelijke of vrouwelijke associaties op. Zo denkt bijna niemand bij *ingenieur* spontaan aan een vrouw en bij een *schoonheidsspecialist* aan een man. En dan zijn er nog gevallen als *secretaris/secretaresse*, die over verschillende functies gaan en *leider/leidster*, waarbij *leider* aan een wereldleider doet denken en *leidster* aan een kleuterleidster.

Hoe ga je daarmee om? *De Volkskrant* streeft volgens de eigen stijlguides “seksegeïjkheid na in het taalgebruik” en kiest daarom “bij het beschrijven van iemands beroep of functie (...) zoveel mogelijk de neutrale variant”. *Schrijfster* Rosita Steenbeek legt in haar column in *Trouw* uit waarom ze het daar niet mee eens is:

Vroeger waren het alleen mannen die deze beroepen uitoefenden. Waarom mag niet in de taal zichtbaar worden dat vrouwen op alle fronten meedoen? De vrouwelijke term zou minder serieus klinken. (...) Op deze manier wordt het mannelijke tot norm en het vrouwelijke uit de taal verbannen. Dat gebeurt ook door een vrouw doctorandus te noemen. Ik ben geen neerlandicus maar neerlandica, en schrijfster. Wanneer men daardoor sceptischer staat ten opzichte van mijn competentie is dat jammer, maar ik laat me ook niet meneer Steenbeek noemen.

Een patstelling, dus. Daarom opteren de taaladviseurs van Onze Taal en de Vlaamse overheid (Team Taaladvies) ervoor om de keuze te leggen bij de persoon over wie het gaat: wil die het eigen – meestal vrouwelijke – gender benadrukken of net helemaal niet? Als dat niet kan, moet de auteur/schrijver/schrijfster zelf inschatten wat bij die persoon past.

De Taalunie heeft nu alle mogelijke strategieën in een nieuw advies samengebracht samen met de voor- en nadelen en welke effecten de verschillende keuzes volgens onderzoek hebben. Daarnaast zijn bestaande adviezen aangepast: zo lezen we bij expert/experte nu dat expert wordt gebruikt om “mannelijke, vrouwelijke en non-binaire deskundigen aan te duiden” – vroeger was dat “mannelijke en vrouwelijke deskundigen” – en wordt uitgelegd dat *expert* “grammaticaal mannelijk” is, wat kan leiden tot “een eenzijdig mannelijke interpretatie”.

Hoe je het ook draait: in het Nederlands kun je voornaamwoorden onmogelijk op een sekse- of genderneutrale manier inzetten

DE AUTEUR EN HAAR BOEKEN?

De keuze voor de al dan niet vrouwelijke variant van een beroepsaanduiding of functietitel is al lastig, maar daarmee zijn we er nog niet. Want als we naar die beroepsbeoefenaar willen verwijzen, hebben we een voornaamwoord nodig. Hoe doe je dat sekseneutraal? Heel lang werd *bij* als vanzelfsprekend sekseneutrale variant beschouwd, ook door de taaladviesdiensten. Maar in de praktijk klopt dat natuurlijk niet: bij het voornaamwoord *bij* denkt iedereen nu eenmaal automatisch aan een man.

Hoe sekseneutraal je het ook zou willen, als je “elke auteur signeert zijn boeken” leest, denk je er niet meteen aan dat die auteur ook een *v* zou kunnen zijn. Ook daarom breken sommige mensen een lans voor de vrouwelijke variant. Zij kiezen dan liever voor schrijver/schrijfster of gebruiken zelfs bewust *zij* en *haar* als sekseneutrale variant: “Tijdens het evenement signeert elke auteur haar boeken”. Op die manier worden verwijzingen met *haar* ook normaler bij zogenaamd neutrale maar vaak als mannelijk gepercipieerde varianten, zo hopen de voorstanders.

En waarom dan niet kiezen voor *het*? Dat is toch onzijdig, en dus neutraal? Omdat het in de praktijk heel vreemd aanvoelt om naar mensen te verwijzen met *het*. Het schuurt zelfs al in “het meisje ging naar huis, het was moe”. Hier duikt hetzelfde probleem op als bij *sekseneutraal* en *genderneutraal*: mensen zijn nu eenmaal geen onzijdige wezens, zelfs niet in deze non-binaire tijden. Helemaal lastig wordt het als je het bezittelijke voornaamwoord nodig hebt, want dan zijn er maar twee opties meer: *zijn* en *haar*. Hoe je het ook draait of keert: in het Nederlands kunnen we onze voornaamwoorden onmogelijk op een sekse- of genderneutrale manier inzetten, zelfs wanneer we naar als neutraal beschouwde functietitels en beroepsaanduidingen verwijzen.

HEN EN DIE

De zoektocht naar meer sekse-, dan wel genderneutrale communicatie bestaat al een hele tijd. Maar de afgelopen jaren is er een dimensie bij gekomen: de behoefte aan een voornaamwoord voor wie zich niet herkent in de traditionele man-vrouwverdeling.

Je voornaamwoorden vermelden op sociale media en in e-mailhandtekeningen is stilaan normaal

Hierbij draait de discussie om de vraag wie de norm is, en dus *neutraal*, in een binaire man-vrouw wereld. Maar die gaat voorbij aan het feit dat genderidentiteit een spectrum is, en dat er mensen zijn die zich niet, of niet altijd herkennen in de eenvoudige tweedeling tussen *hij* en *zij*.

De lgbtq+-gemeenschap is al langer op zoek naar manieren om die identiteiten uit te drukken en zich erin erkend te zien, bijvoorbeeld via een nieuw, neutraal voornaamwoord. Zweden wordt dan graag aangehaald als bewijs dat het ook kan. Na een jarenlang maatschappelijk debat kreeg het genderneutrale voornaamwoord *hen* (naast het mannelijke *han* en vrouwelijke *hon*) daar in 2015 zelfs een wettelijke status. Het gebruik ervan neemt wel snel toe, maar is zelfs daar zeker nog niet algemeen.

In het Nederlands zat deze kwestie toen nog in de marge. In 2015 konden in Nederland mensen vragen insturen voor de Nationale Wetenschapsagenda. Een van die vragen was “hoe de Nederlandse taal aangepast kan worden aan de hedendaagse gender-reality”. Die vraag heeft niet geleid tot nieuw onderzoek, maar taalwetenschapper Marc van Oostendorp is er wel op ingegaan in het onlinetijdschrift *Nederlandstiek*. Hij stelt dat dit eerder een maatschappelijke dan taalkundige kwestie is, en legt uit waarom pogingen om de taal aan te passen weinig kans op succes hebben.

Een jaar later bond *De Correspondent* de kat de bel aan. Het medium publiceerde een artikel over de verkiezing van *hen/hun* tot Non-Binair Voornaamwoord door de leden van Transgendernetwerk Nederland, met *die* als valabel alternatief. In het artikel wordt het voornaamwoord niet alleen gezien als oplossing voor wie zichzelf als non-binair beschouwt, maar ook voor de eerdergenoemde niet-genderneutrale kwesties rond beroeps- en functienamen. Als we iedereen *hen* of *die* noemen, is dat immers meteen van de baan, aldus journaliste Lisa Peters. Sindsdien is de polemiek rond het genderneutrale voornaamwoord steeds vaker aanwezig in het publieke debat.

In Vlaanderen stelde *De Morgen* in 2018 vast dat genderneutrale of genderinclusieve taal overal in de wereld wel een discussiepunt leek, behalve in België. Dat gebeurde naar aanleiding van de beslissing van de Nederlandse Spoorwegen om *dames en heren* te vervangen door *beste reizigers*.

Het bleek stilte voor de storm: in 2019 outte klimaactiviste Anuna De Wever zich als non-binair; op Instagram zijn haar voornaamwoorden *she/be/they*. De Nederlandse Marieke Lucas Rijneveld noemde zichzelf een “tussenmens”, met *zij/haar* als voornaamwoorden, tot hij in 2022 bekendmaakt dat zijn voornaamwoorden voortaan *hij/hem* zijn. In 2020 speelt de non-binaire acteur Thorn Roos de Vries dan weer het

eerste non-binaire personage in een Nederlandse serie en in 2022 verklaart de Vlaamse acteur Jean Janssens non-binair te zijn en niet langer als Naomi door het leven te gaan. Het vermelden van je voornaamwoorden op je socialemediaprofielen, in e-mailhandtekeningen en bij online meetings is stilaan normaal. Voornaamwoorden zijn duidelijk geen randfenomeen meer.

WAT DOEN WE ERMEE?

Genderneutrale of genderinclusieve taal blijft dus de gemoederen beroeren. Hoe hoort het nu? Mogen we een aanhef nog wel beginnen met *geachte heer* of *geachte mevrouw*? Hoe gaan we om met die nieuwe voornaamwoorden? In 2019 al beschreef Anna Geurts in *de lage landen* waarom het niet zo eenvoudig is om *ben/hun* en in mindere mate *die* ingang te doen vinden als enkelvoudig genderneutraal voornaamwoord. Het is geen onwil, het schuurt met de Nederlandse grammatica.

De laatste jaren verschijnen er ook steeds meer stijlgidsen en schrijfadvisen over genderbewuste taal. Zo heeft de Universiteit Antwerpen in 2021 een reeks adviezen online gezet en deed de Belgische federale overheid hetzelfde in 2022. In de Dikke Van Dale staat sinds de editie 2022 bij 150.000 functiewoorden een x naast de al aanwezige m/v. En de Taalunie gaf begin 2020 dus een werkgroep de opdracht alle bestaande adviezen door een meer inclusieve bril te herzien en een algemeen kader voor genderbewust taalgebruik te scheppen.

Commissielid Karen Deschamps: “Het was een moeilijke opdracht. Door corona konden we alleen online overleg plegen. We waren nog niet helemaal klaar – we werken nog aan de adviezen rond de aanhef in brieven en e-mails – maar na bijna twee jaar werd het hoog tijd om alvast de algemene adviestekst en de eerste set adviezen te publiceren. We leggen bewust niets op, dat zouden we ook niet kunnen. Wij reiken in de eerste plaats strategieën aan voor wie genderbewust wil schrijven.”

De praktische richtlijnen zijn er intussen. Hoe praktisch ze werkelijk zijn, is af te wachten. Volgens *Knack* noemen critici “de adviezen bijna onbegrijpelijk en een maat voor niets omdat bindende regels ontbreken”. In *NRC* schreef schrijfster Sarah Meuleman in haar opiniestuk ‘Doorbreek de taal-impasse’ dat de Taalunie te weinig “doorzet” omdat ze geen regels voorschrijft of oplegt. In een reactie op Neerlandistiek.nl legt taalkundige Marc van Oostendorp uit dat dat niet kan, omdat grammaticaregels nu eenmaal geen voorgeschreven regels zijn. Het debat over hoe genderinclusief onze taal kan zijn, is duidelijk nog maar pas van start gegaan.